

Katja Petrowskaja

premedia

Esther

PRO LIBRIS

premedia

Katja Petrowskaja

Li. Esther

Z nemčiny preložila Zuzana Demjánová

premedia

Vydanie tejto publikácie v rámci edície PRO LIBRIS finančne podporila spoločnosť SLOVNAFT a Stredoeurópska nadácia. Grantový program PRO LIBRIS – Cesta pre knihu sa realizuje v spolupráci s Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky.

Preklad tohto diela bol podporený aj grantom Goetheho inštitútu, financovaným nemeckým ministerstvom zahraničných vecí.

Katja Petrowskaja
ASI ESTHER

Vielleicht Esther

Prvé vydanie
www.premedia.sk

Vyšlo vo vydavateľstve Premedia, Bratislava 2015, ako jeho 101. publikácia
Jazyková redakcia Martina Kubealaková
Grafická úprava textu Izabela Koska
Obálka Martin Mistrík (www.zelenaluka.sk)
Tlač Arimes

Copyright © Katja Petrowskaja, 2014
Copyright © Suhrkamp Verlag Berlin, 2014
All rights reserved by and controlled through Suhrkamp Verlag Berlin
Slovak edition © Premedia, 2014
Translation © Zuzana Demjánová, 2015
ISBN 978-80-8159-254-6

Vďaka googlu

Milšie by mi bolo, keby som nebola musela začínať svoju cestu tu, pri stanici, na pustine, ktorá je ešte stále dôkazom zničenia tohto mesta, mesta, ktoré v priebehu víťazných bitiek rozbombardovali a zruinovali, mala to byť odvetá, aspoň tak sa mi to videlo, pretože z tohto mesta viedli vojnu, čo zapríčinila tisícoraké nivočenie široko-ďaleko, nekonečnú vojnu na železných kolesách, so železnými krídlami. Odvtedy už uplynulo tak veľa času, že sa toto mesto stalo jedným z najmierumilovnejších miest na svete a mier podporuje priam agresívne, takto si pripomína vojnu.

Uprostred tohto mesta prednedávnom vybudovali stanicu, a napriek mieru pôsobí nehostinne, akoby stelesňovala všetko stratené, čo nemožno dohoniť žiadnym vlakom, je to jedno z najnepohostinnejších miest v našej krížom-krážom zjednotenej, a predsa veľmi ohraničenej Európe, miesto, kde je stále prievan a kde sa pohľad rozpúšťa v pustine, oko nemá možnosť uviaznuť v mestskej húštine, na čomsi spočinúť, kým človek odcestuje z tejto prázdnoty uprostred mesta, ktorú nemôže zaplniť veľkorysými budovami a dobrými úmyslami žiadna vláda.

Ťahalo tu, aj keď som tentoraz stála na nástupišti, a opätovne som ohmatávala pohľadom veľké písmená nápisu *Bombardier Willkommen in Berlin (Bombardier, vitajte v Berlíne)* pod klenbou zaoblenej strechy, dotýkala som sa ich obrysov, nemilosrdnosť tohto privítania ma nudila a šokovala zároveň. Ťahalo tu, aj keď ku mne pristúpil starší pán a spýtal sa ma na Bombardier.

Hneď mi napadli bomby, povedal, delostrelectvo, tá hrozná, nepochopiteľná vojna a prečo by nás mal takto vítať práve Berlín, toto krásne, mierumilovné, rozbombardované mesto,

ktoré si je toho všetkého vedomé, veď predsa nemôže byť pravda, že Berlín prichádzajúcich ako je on takpovediac bombarduje týmto slovom napísaným veľkými písmenami a čože vlastne myslia tým *Vitajte*, koho tu vlastne idú bombardovať a čím. Súrne potreboval, aby mu to niekto vysvetlil, keďže o chvíľu mu odchádza vlak. Odvetila som mu, trochu prekvapená, že sa na mňa obrátil môj vnútorný hlas prevtelený do podoby starého muža s čiernymi očami a americkým prízvukom, ktorý ma zadychčane a čoraz rozčúlenejšie, takmer nespútane, zasypáva otázkami, ktoré som si sama stokrát prehrávala, play it again, pomyslela som si, ponárala som sa do tých otázok čoraz hlbšie, do dialavy týchto otázok na nástupišti, a odvetila som mu, že mi tiež napadla okamžite vojna, čiže nezáleží na veku, ja o vojne premýšľam tak či onak neustále, najmä tu, na tejto priechodnej stanici, kde nemá žiaden vlak konečnú, ľudia ňou len prechádzajú, žiadne obavy, pokračujú ďalej v ceste, pomyslela som si, a on nie je prvý, kto sa na to pýta, a ani prvý, kto sa to pýta mňa. Som tu pričasto, preblesklo mi hlavou, azda som стрелочник, *streločnik*, výhybkár a na vine je vždy výhybkár, ale len po rusky, pomyslela som si, keď starec povedal, my name is Samuel, Sam.

A potom som mu vysvetlila, že Bombardier je francúzsky muzikál, ktorý úspešne uvádzajú v Berlíne, mnohí ľudia sa sem pre to vybrali, len si to predstavte, len pre Bombardier, parížsku komúnu alebo čosi podobné, čo sa vtedy stalo, si zaplatia dve noci v hoteli plus lístok na muzikál, všetko inkluzíve dneška, a že už mali problémy, že na hlavnej stanici zverejňujú reklamu na Bombardier, len týmto jedným slovom, bez komentára, písali o tom aj v novinách, povedala som mu, vraj to slovo vzbudzuje nesprávne asociácie, mesto sa dokonca s muzikálom aj súdilo, na pojednávanie zavolali aj lingvistov, len si to predstavte, a tí overovali násilný potenciál slova a súd uzavrel spor v prospech slobodnej reklamy.

Svojim slovám som čoraz viac verila, hoci som netušila, čo znamená Bombardier pod strechou stanice a odkiaľ sa tam ten nápis vzal, ale to, čo som tak nadšene a bezstarostne hovorila a čo by som v žiadnom prípade neoznačila za lož, ma okrídľovalo a ja som čoraz viac odbočovala, nemala som vôbec strach, že sa zrútim, stáčala som sa v zákrutách tohto nikdy nevysloveného názoru, pretože ten, kto neklame, nemôže lietať.

Kam idete?, spýtal sa ma starý muž a ja som mu všetko porozprávala, ani sekundu som nezaváhala, rovnako rozšafne, akoby som hodnotila ďalší muzikál, povedala som mu o poľskom meste, z ktorého sa moji príbuzní pred sto rokmi vysťahovali do Varšavy a potom ďalej na východ, azda len preto, aby mi odkázali ruský jazyk, ktorý ja teraz tak veľkoryso nikomu nepodarujem, čiže dead end a koniec, preto tam musím ísť, vysvetľovala som, do jedného z najstarších poľských miest, kde moji predkovia, o ktorých nik nič nevie, skutočne, ani len nepredpokladá, žili dve, tri, možno aj štyri storočia, azda už od pätnásteho storočia, keď udelili Židom v tomto malom poľskom mestečku garancie a oni sa stali susedmi a tými druhými. And you?, spýtal sa Sam a ja som odvetila, že som Židovka skôr náhodou.

Aj my čakáme na ten vlak, povedal Sam po krátkej odmlke, aj my ideme na rýchlik Warszawa. Na vlak, ktorý vyzerá ako plnokrvný kôň a pohybuje sa v súlade s cestovným poriadkom avšak proti prúdu času, do obdobia Bombardieru, for us only, pomyslela som si a starý muž rozprával ďalej, jeho manželka vraj hľadá presne to isté, a síce svet svojej babičky, ktorá vycestovala z malej bieloruskej dedinky pri Białe Podlaskej do Spojených štátov, a predsa to nie je jeho vlasť ani vlasť jeho manželky, stalo sa to pred sto rokmi a mnohými generáciami a ani tú reč už nikto z nich neovláda, ale Biała Podlaska mu znie ako forgotten lullaby, boh vie prečo, kľúč k srdcu, povedal, a tá dedina sa volá Janów Podlaski a tam vraj

bývali vtedy takmer iba Židia a teraz len tí druhí a obaja tam cestujú, aby sa na to pozreli, a, muž opakoval skutočne stále dookola *a*, akoby sa potkýnal o akúsi prekážku, samozrejme, že tam nič neostalo, povedal *samozrejme* a *nič*, aby zdôraznil nezmyselnosť svojej cesty, aj ja hovorím často samozrejme alebo dokonca prirodzene, akoby to Nič bolo samozrejme či prirodzené. Avšak krajina, mená obcí a žrebčinec arabských koní, ktoré tam chovajú od začiatku devätnásteho storočia, zriadili ho po napoleonskej vojne a v odborných kruhoch to platí ako adresa číslo jeden, to všetko je ešte stále tam, vysvetľovali mi, všetko si to vygooglili. Taký kôň môže stáť pokojne aj milión dolárov, Mick Jagger si obzeral pri jednej aukcii kone z toho chovu, jeho bubeník si kúpil tri, a tak tam teraz, do tej dedinky vzdialenej päť kilometrov od bieloruskej hranice, idú, vďaka googlu. Dokonca je tam aj kónský cintorín, nie, židovský cintorín sa nezachoval, aj to si zistili na internete.

I´m a Jew from Teheran, zveril sa mi starý muž, keď sme stáli na nástupišti, Samuel je moje nové meno. Do New Yorku som prišiel z Teheránu, povedal Sam, vraj ovláda aramejštinu, študoval mnohé veci a na cesty si berie vždy svoje husle. V Spojených štátoch mal vlastne študovať jadrovú fyziku, prihlásil sa však na konzervatórium, prijímacie skúšky nespravil, nuž sa z neho stal bankár, ani tým však už nie je. Aj po päťdesiatich rokoch, povedala jeho žena, keď sme sedeli vo vlaku a na hlavy sa nám už netisla kovová dúha *Bombardier Willkommen in Berlin*, bez ohľadu na to, či hrá Brahmsa, Vivaldiho alebo Bacha, všetko znie iránsky. A on povedal, že je osud, že ma stretol, vraj vyzerám ako iránske ženy jeho detstva, azda chcel povedať iránske matky, možno dokonca aj *ako moja matka*, avšak ovládol sa a dodal, že osud to tak zariadil, pretože sa vraj v genealógii vyznám lepšie ako oni a pretože mám rovnaký cieľ a do Poľska cestujem tým istým vlakom – ak teda možno nutkanie hľadať zmiznuté vôbec

označiť za cieľ, odvetila som. A nie, nemá v tom prsty osud, povedala som, google bdie totiž nad nami ako Boh, a ak niečo hľadáme, odvetí nám v rýme, ak niekto kúpi cez internet tlačiareň, ponúkajú mu cez internet ešte dlho tlačiarne, a ak si kúpi aktovku do školy, dostáva ešte roky reklamu na podobné veci, o hľadani partnera už ani nehovoriac, a ak si človek googluje sám seba, zmiznú po čase dokonca i menovci a ostane only you, keď si človek vytkne členok a kríva, je to akoby krívalo náhle celé mesto, azda zo solidarity, milióny krivkajúcich tvoria skupinu, takmer väčšinu, ako má fungovať demokracia, keď dostaneme len to, čo už sme hľadali, a ak sme to, čo hľadáme, a teda sa nikdy necítíme osamelí alebo sa tak cítíme stále, keďže nemáme šancu stretnúť druhých, nuž tak je to teda s hľadaním, pri ktorom človek natrafí na rovnako naladených, boh googluje naše cesty, aby sme nevypadli z našich riadkov, stále stretávam ľudí, ktorí hľadajú to isté čo ja, povedala som, a preto sme sa tu stretli, a starý muž povedal, že presne to je predsa osud. Pokiaľ išlo o exegézu, bol očividne pokročilejší ako ja.

Náhle mi napadol muzikál, ktorý skutočne spôsobil rozruch, keď sa na reklamných plochách v meste zjavili slová *Les Misérables*, bez komentára, otitulovali ho inak ako rovnomený film, ten totiž bedárov nazval *Zajatcami osudu*. Muzikál každého oslovoval ako *Les Misérables*, akoby bolo treba neustále niekoho utešovať – Ach, ty úbohý! – alebo akoby chcel ktosi poukázať na to, že nie jeden, ale my všetci sa znovu nájdeme v biede, v biede zjednotení, pretože tvárou v tvár týmto obrovským písmenám, zoči-voči tej pustine uprostred mesta sme všetci bedári, nielen tí druhí, ale aj ja. A tak nás napĺňajú písmená Bombardiera na oblúku staničnej strechy svojou ozvenou ako organová hudba kostol a nik nemôže uniknúť.

A potom som si to naozaj vygooglila: Bombardier je jedna z najväčších svetových spoločností zaoberajúcich sa budovaním železníc a lietadiel a tento Bombardier, ktorý určuje naše cesty, prednedávnom odštartoval kampaň *Bombardier YourCity*. Rýchlo a bezpečne. A teraz sme uháňali rýchlikom Warszawa z Berlína do Poľska, Bombardier nám požehnal, obklopovali nás závesy a servítky, označené insígniami WARS, skratkou takou staromódnou a zašlou ako Star Wars a iné vojny budúcnosti.

KAPITOLA 1

Exemplárny príbeh

Rodinný strom

Borovica rastie osamelo.

Heine

Najprv som si myslela, že rodokmeň je niečo ako vianočná jedlička, stromček ozdobený vecami zo starých škatúl, mnohé sklené gule sa rozbijú, sú krehké, veľa anjelov je škaredých, robustných a prežijú všetky sťahovania. Každopádne bola vianočná jedlička jediným rodinným stromom, aký sme mali, každý rok sme kupovali nový a potom sme ho vyhodili deň pred mojimi narodeninami.

Myslela som si, že stačí porozprávať o tých pár ľuďoch, čo boli náhodou moji príbuzní, a človek má hneď celé dvadsiate storočie ako na dlani. Mnohí členovia mojej rodiny sa narodili, aby nasledovali svoje povolanie v čistej, no nikdy nevyslovenej viere, že zachráni svet. Iní akoby padli z neba, nezapustili korene, pobiehali sem a tam, sotva sa dotýkali zeme a ostali visieť vo vzduchu ako otázka, ako výsadkár, čo sa zamotá do koruny stromu. V našej rodine sme mali všetko, myslela som si pyšne, sedliaka, veľa učiteľov, provokatéra, fyzika a lyrika, predovšetkým však legendy.

Mali sme v rodine revolucionára, ktorý sa pridal k boľševikom a zmenil si priezvisko na to, ktorým sa predstavujeme už takmer sto rokov – celkom legálne

viacero robotníkov v obuvníckej továrni v Odese, o ktorých nik nič nevie

fyzika, ktorý viedol experimentálnu turbínovú elektrárňu v Charkove a zmizol počas čistiek; jeho švagra poverili, aby vyriekol nad ním rozsudok, pretože vernosť strane sa merala pripravenosťou obetovať vlastných

vojnového hrdinu menom Gertrud, manžela tety Lidy, ktorá sa narodila, keď krajina vyhlásila prácu za samoučel, najprv pracovali všetci veľa, potom priveľa a napokon ešte oveľa viac, keďže vzory nahradili normy a práca bola zmyslom života národa proletárov a nadľudí, a tak sa stalo, že môj budúci strýko dostal pri narodení meno *Geroj truda*, Hrdina práce, skrátene Gertrud

a potom ešte Arnoľda, Oziela, Zigmunta, Mišu, Mariju, Asi Esther, asi ďalšiu Esther a pani Ziskindovú, hluchonemú Ozielovu žiačku, ktorá šla šaty pre celé mesto

veľa učiteľov, ktorí zakladali sirotince v celej Európe a vyučovali hluchonemé deti

Annu a Loľu, ktoré ležia v rokline Babij Jar a všetkých ostatných

fantóma menom Judas Stern, môjho prastrýka

páva, ktorého kúpili moji starí rodičia pre hluchonemé deti, lebo bol krásny

Rozu a Margaritu, moje kvetinové babičky

Margarite napísal v roku 1923 odporúčanie do strany sám Molotov, budúci minister zahraničných vecí, aspoň sa to povráva, akoby chceli poukázať na to, že sme vždy stáli v centre diania

moju babičku Rozu, ktorá mala najkrajšie meno spomedzi všetkých logopedičiek a čakala na svojho muža dlhšie ako Penelopa

dedka Vasilija, ktorý odišiel do vojny a vrátil sa k babičke Roze až po 41 rokoch. Nikdy mu neodpustila jeho dlhé putovanie, ale – v našej rodine sa vždy nájde niekto, kto povie *ale* – ale, povedal tento niekto, pobožkali sa pri kiosku vedľa metra, obaja už mali vtedy vyše sedemdesiat, práve stavali hotel Tourist, ale veď dedko, povedala moja mama, dedko už predsa vtedy nevládal vyjsť z bytu a hotel Tourist postavili až neskôr

druhého dedka, revolucionára, čo si zmenil nielen svoje meno, ale v každom sovietskom dotazníku dal nové meno aj svojej mame tak, ako to vyžadovala doba, práca a jeho obľúbená literatúra, až kým mu nenapadla Anna Arkadievna, tak sa volala Anna Karenina, ktorá sa takto stala mojou prababkou

Boli sme šťastní a celé moje vnútro sa priečilo vete, ktorú nám odkázal Lev Tolstoj, že všetky šťastné rodiny sú si podobné, ale každá nešťastná rodina je nešťastná po svojom, vete, čo nás lákala do pasce a vzbudzovala v nás sklon k nešťastiu, akoby len nešťastie stálo za reč, avšak šťastie bolo prázdne.

Záporné čísla

O záporných číslach mi povedal môj starší brat, rozprával mi o čiernych dierach, mal to byť úvod do akéhosi Modus vivendi. Vytvoril si paralelný vesmír, kde bol stále nedosiahnuteľný, mne ostali len záporné čísla. Jedinú sesternicu, o ktorej som vtedy

vedela, som sotva vídavala, ešte zriedkavejšie ako jej mamu Lidu, maminu staršiu sestru. Môj prísny strýko, otcov starší brat, nás navštevoval len občas a vtedy mi zadával fyzikálne úlohy na tému perpetuum mobile, akoby mal neprestajný pohyb zamaskovať jeho neprítomnosť v našom živote. Obe moje babušky bývali u nás, neboli však celkom prítomné: bola som ešte malá, keď ich ovládla nemohúcnosť ich vysokého veku. Ostatné babušky piekli pirôžky a koláče, štrikovali teplé pulóvre a pestré čiapky, niektoré dokonca ponožky – ponožky, akrobatické lietanie štrikovania, *vyšij pilotaž*, ako sa vravievalo. Odprevádzali deti do školy a na hudobnú, chodili po ne a v lete čakali na vnukov v záhradách, na *dačiach* a v domčekoch na vidieku. Moje babušky žili u nás na siedmom poschodí, do betónu nedokázali zapustiť korene. Obe mali kvetinové mená a ja som si potajme myslela, že slez, čo rastie pred naším štrnásťposchodovým domom, je spojencom komplotu babušky Rozy a Margarity utiahnuť sa do sveta rastlín.

Mali o koliesko menej, hoci sa to po rusky tak nehovorí, povie sa *Čo nemáš všetkých doma?* Bála som sa tejto otázky, hoci babušky boli takmer vždy doma, no napriek tomu ma tí *Všetci doma* alebo jednoducho len tí *všetci* desili, akoby o nás ostatní niečo vedeli a mne to nik neprezradil, akoby vedeli, kto či čo nám vlastne chýba.

Niekedy som sa domnievala, že to viem. Dvaja moji starí rodičia sa narodili v devätnástom storočí a mne sa videlo, že v krútnave času sa stratila celá jedna generácia, preskočili ju, skutočne neboli doma, dokonca aj prastarí rodičia mojich kamarátov boli mladší ako moji starí rodičia a ja som teda mala platiť útratu za dve generácie a zjesť kašu, čo navarili. Bola som najmladšia na zozname najmladších. Bola som úplne najmladšia.

Pocit straty vstúpil do môjho v podstate radostného sveta bez varovania, vznášal sa nado mnou, vystieral krídla a ja som

sa nemohla nadýchnuť, nedostávalo sa mi svetla pre akýsi nedostatok, ktorý možno vôbec neexistoval. Niekedy ma to zasiahlo ako blesk: rýchlo ako mdloby, akoby som zrazu stratila pôdu pod nohami, dychčala som a mávala rukami, aby mi niekto pomohol, aby som nadobudla opäť rovnováhu, trafila ma guľka, ktorú nikdy nik nevystrelil, nik nepovedal Ruky hore.

Túto existenčnú gymnastiku v boji o rovnováhu som považovala za súčasť rodinného dedičstva, vrozený reflex. V škole sme sa učili na angličtine: Hands up, to the sides, forward, down. Vždy som si myslela, že slovo gymnastika je odvodené od slova hymna, v ruštine začínajú obe na písmeno g, *gimnastika* a *gimn*, a ja som horlivo naťahovala ruky nahor, pokúšala som sa dotknúť neviditeľného nebeského príkrovu.

Mnohí mali ešte menej príbuzných ako ja. Niektoré deti nemali súrodencov, babušky, rodičov a boli aj deti, čo sa obetovali vo vojne za vlasť, chrabrí hrdinovia, z týchto mŕtvych detí spravili našich bôžikov, boli stále s nami. Nesmeli sme na ich mená zabudnúť ani v noci, umreli dávno predtým, ako sme sa narodili, no vtedy sme nemali žiadne Vtedy, ale len Teraz, v ktorom mali vojnové straty vytvoriť nevyčerpatelnú zásobu nášho vlastného šťastia, lebo sme žili, to nám vraveli, len preto, že oni za nás umreli a my sme im mali byť navždy vďační za náš normálny mierový život a vôbec za všetko. Nevyrastala som v Ľudožrútskom, ale vo vegetariánskom období, ako povedala najprv Achmatovová a potom my ostatní, všetky straty sme pripisovali dávno minulej vojne, vojne bez člena a prívlastku, jednoducho sme jej vraveli vojna, v ruštine sa tak či onak nepoužívajú členy, nevraveli sme ktorá, lebo sme si mysleli, že existuje len jedna, čo bol omyl, keďže v čase nášho šťastného detstva viedla naša krajina inú vojnu v cudzej krajine na juhu, vojnu za naše bezpečie, vysvetľovali nám, a ešte za slobodu iných,